

वाडःमयीन साधनेः अकबरनामा, गुलशन-ए-इब्राहिमी

अ) अकबरनामा: अबुल फजल / फजल

१) अबुल फजलचे पूर्व चरित्र (१५५१-१६०२)

अबुल फजलचे संपूर्ण नाव अबुल-फल-इन-मुबारक असे होते. सिंध प्रांतात राहणाऱ्या व मूळच्या येमेनी वांशिकतेच्या शेख मुसा उर्फ मुबारक याचा अबुल फजल हा पाचवा पुत्र होता. अबुल फजलचे पूर्वज पंधराव्या शतकाच्या आसपास नागौरमध्ये येवून स्थायिक झाले. सन १५०६ मध्ये अबुल फजलचे वडील शेख मुबारकचा जन्म झाला. शेख मुबारक यांना शेख ओमर, शेख युसुफ, मिरफुद्दीन सफवी यांच्यासारख्या विद्वानांचा सहवास लाभला होता. अबुल फजलचा जन्म आग्रा येथे १४ जानेवारी १५५१ रोजी झाला. वडील शेख मुबारक यांच्याकडून त्याने आपले शिक्षण पूर्ण केले. फजल लहानपणापासून मेहनती आणि काळू असल्याने त्या बयाच्या १५ वर्षा पर्यंत पारंपारिक शिक्षण पूर्ण केले. (उलुमेनकली, फुनूने हिक्मी) फजलला अरबी भाषेचे उत्तम ज्ञान असल्याने त्याने धर्म आणि तत्वज्ञानात प्रभुत्व प्राप्त केले. विविध धर्मांचा तुलनात्मक अभ्यास करून अनेक धार्मिक चर्चेत सहभाग घेतला. परिणामी त्याच्यात धार्मिक सहिष्णुता व औदार्य निर्माण झाले अबुल फजल ज्या घराण्यामध्ये जन्माला आला होता त्या घराण्याच्या विचारधारेचा त्याच्यावर मोठ्या प्रमाणात प्रभाव आणि अकबराच्या नवरत्नापैकी एक अबूल फैजी हा अबुल फजलचा भाऊ होता. अबूल फैजीच्या विनंतीवरून होता. कट्टर उलेमाचा वागणुकीचा अबुल फजलच्या मनावर खोलवर परिणाम होता. अकबरकालीन प्रसिद्ध कवी अबुल फेजी कर्तृत्व अकबर बादशाहाने फजलला आपल्या सेवेत घेतले. प्रथम तो दिल्ली प्रांताचा दिवाण म्हणून नोकरीस लागला आणि त्यानंतर तो अकबराचा राजनैतिक पत्रव्यवहार पाहू लागला. अबुल फजलची विद्वत्ता व अकबराने त्याला पंचहजारी मनसबदारी दिली होती. अकबराच्या खास मर्जीतील असल्याने त्याचा मुबल पाहून दरबारातील नवरत्नामध्ये समावेश झाला. अबुल फजल जसा विद्वान होता तसा धर्मसहिष्णूही होता. अकबराने! जे सहिष्णू धार्मिक धोरण राबविले त्यामध्ये तो अबुल फजलचा वारंवार सल्ला घेत असे. अकबराने द-ए- इलाही' नावाचा जो नवा धर्मस्थापन केला त्याची वैचारिक बैठक, लेखन अबुल फजलने केलेले होते. मात्र अकबर व जहागीर जो बारमा निर्माण झाला त्याच्या द्वेषातून जहांगीराने संग १२ ऑगस्ट १६०२ रोजी अबुल फजलचा खून करविला.

२) अबुल फजलचे साहित्य :

मुघल काळातील अतिशय महत्त्वाचा लेखक म्हणून अबुल फजलाचा उल्लेख होतो. अबुल फजल ह अकबराचा जवळचा मित्र व सल्लागार होता. शिवाय त्याच्या विचाराचा अकबरावर प्रभाव होता. अकबराने स्वतःच्या कारकिर्दीचा इतिहास लिहिण्यास अबुल फजलला सांगितलेले होते. त्यामुळे मुघल काळातील अत्यंत महत्त्वाचे साधन म्हणून अबुल फजलच्या साहित्याचा उल्लेख होता तो खालीलप्रमाणे-

अ) अकबरनामा :

अकबरनामाचे प्रमुख तीन भाग आहेत. पहिल्या भागात मुघल घराण्याचा तैमूरपासून ते अकबराच्या पहिल्या १७ वर्षांपर्यंतच्या कालखंडाचा इतिहास दिलेला आहे. पहिला भाग पुन्हा दोन उपघटकात विभाजित केलेला आहे. पहिल्या उपघटकात अकबराचा जन्म, तैमूर घराण्याची वंशावळ, बाबरचा राज्यविस्तार इ. तर दुसऱ्या उपघटकात अकबराच्या राज्यारोहणापासून पुढील १७ वर्षांच्या घटना नमूद केलेल्या आहेत. अकबरनाम्याच्या या भागात अकबराच्या कार्यकाळातील १७ व्या वर्षापासून ते पुढे ४६ वर्षांपर्यंतच्या घटना नमूद केलेल्या आहेत आणि तिसरा भाग 'ऐने-ए-अकबरी'चा आहे. हा भाग म्हणजे एक प्रकारचा स्वतंत्र ग्रंथच आहे.

ब) ऐने-ए-अकबरी :

अबुल फजलच्या या अकबरनामा मधील तिसरा भाग म्हणजे ऐने-ए-अकबरी हा ग्रंथ आहे. या ग्रंथात अकबरकालीन अनेक बारीक-सारीक आकडेवारीचा उल्लेख आहे. मुघल साम्राज्याच्या भौगोलिक व ऐतिहासिक घटनांचे विवरण दिलेले आहे. त्याचबरोबर अकबराच्या काळातील विविध संस्थांचे वर्णन दिलेले आहे. हा ग्रंथ पाच उपघटकात विभाजित केलेला आहे. या पाच उपघटकात मुघल साम्राज्यातील सर्वच घटकांचा समावेश केलेला आहे. उदा. शाही परिवार, दरबार, टाकसाळ, खाद्यानांचे प्रकार सैन अधिकारी रचना, शिक्षण, जमीनीचे वर्गीकरण, महसूल, सुफी संप्रदाय इत्यादी संबंधी माहिती आहे.

क) इन्शा-ए-अबुल फजल / मुक्तुबात-ए-अलामी : अबुल फजलने स्वतः जमविलेल्या सरकारी पत्राचा हा ग्रंथ आहे. या ग्रंथाचे तीन भाग आहेत. पहिल्या भागात स्वतः अकबराने विविध सत्ताधिकाऱ्यांना लिहिलेली पत्रे व फर्माने आहेत. दुसऱ्या भागात स्वतः अबुल फजलने

अकबराला लिहिलेली पत्रे आहेत, तर तिसरा भाग अनेक पत्रांची सरमिसळ आहे. या पत्राच्या माध्यमातून अकबरकालीन अनेक ऐतिहासिक घटनावर प्रकाश पडतो.

ड) रुक्कात-ए-अबुल फझल :

अबुल फझलच्या व्यक्तीगत पत्राचा संग्रह या ग्रंथात आहे. या ग्रंथाचे संकलन नूर मुहम्मद याने केलेले आहे. अबुल फझलने अकबर, राजपुत्र, बेगमा, स्वतःचे आई-वडील, भाऊ व इतर सरदाराना लिहिलेली पत्रे आहेत.

३) अकबरनामाचे लिखाण आणि उद्देश :

अबुल फझल सन १५७४-१५७५ मध्ये अकबर बादशहाच्या दरबारात दाखल झाला. आपली विवेकबुद्धी आणि वैचारिक बैठकीमुळे तो लवकरच अकबर बादशहाच्या मर्जीत आला. सन १५८९ मध्ये त्याला अकबर बादशहाने अकबरच्या काळातील इतिहास लिहिण्याचा आदेश दिला. अबुल फझलने यासाठी इतिहासाशी संबंधित अरबी व पर्शियन भाषेतील महत्त्वाच्या पुस्तकांचा अभ्यास केला होता. सर्व शाही हुकूम व सरकारी नोंदी त्याच्यासाठी उपलब्ध होत्या. शिवाय तारीख-ए-अल्फीसाठी जमा केलेले साहित्य देखील होते. दरबारामधील सर्व अधिकाऱ्यांना आदेश होते की त्यांनी आपल्या आठवणी आणि महत्त्वाच्या नोंदी लिहून दरबारात पाठवून द्याव्या. अबुल फझलने स्वतः दरबारातील अनेक अधिकाऱ्यांच्याकडून माहिती प्राप्त केलेली होती. तो दरबारात नोकरीला असल्याने दरबारातील अनेक घडामोडी त्याने आपल्या डोळ्याने पाहिलेल्या होत्या. ज्या घटनांच्यामध्ये मतभेद अथवा तफावत आढळलेली होती त्यासंबंधी त्याने जास्तीत जास्त लोकांच्या कडून माहिती घेतलेली होती.

अबुल फझलचे ध्येय अकबराच्या जीवनातील आध्यात्मिक पैलूवर प्रकाश टाकणे हे होते. अकबराचे 'सुलह-ए-कुल' चे धोरण आणि अकबर बादशहाचे महान व्यक्तिमत्व सर्वसामान्य लोकापर्यंत पोहोचवणे हे. या ग्रंथाचे उद्दीष्ट होते. फझलच्या मते बादशाहत ही ईश्वराची देणगी आहे. सात वर्षांच्या अथक परिश्रमानंतर अबुल फझलने सन १५९८-९८ मध्ये अकबरनामा हा ग्रंथ पूर्ण करून अकबरासमोर सादर केला. हा ग्रंथ तीन विभागामध्ये विभागलेला आहे. तिसरा भाग 'आइने अकबरी' अर्थात 'ऐन-ए-अकबरी' हा आहे. या पर्शियन ग्रंथाचा इंग्रजी अनुवाद एशियाटिक सोसायटी ऑफ बंगाल यांनी प्रकाशित केला असून त्याचा अनुवाद एच. यांनी केला आहे.

४) अकबरनामा :

अ) पहिला भाग :

अकबराच्या सतरा वर्षांच्या जीवनाचा इतिहास त्यामध्ये आहे. याशिवाय यामध्ये सृष्टीची निर्मिती, पहिला विभाग अकबराच्या जन्माच्या विस्तृत माहितीने सुरू होतो आणि १५ सप्टेंबर १५७२ रोजी समाप्त विविध धर्मांची विचारधारा, अकबरच्या पूर्वजांच्या संबंधीची माहिती आहेत. जसे की तैमूर वंश, बाबरचे पानिपत युद्ध, मुघल घराण्याची स्थापना, हुमायून आणि सूर घराण्याची कारकीर्द इत्यादीची सविस्तर माहिती दिलेली आहे.

ब) दुसरा भाग :

दुसऱ्या भागामध्ये अकबरच्या राज्यारोहणापासून पुढे ४६ व्या वर्षापर्यंतची परिस्थिती दिली आहे. त भाग म्हणजे ऐन-ए-अकबरी अर्थात अकबरनामा आहे. यामधून फझलची विचारशक्ती, तर्क, तारीख, वर्ष एखाद्या घटनेच्या किती खोलात जायचे याचे दर्शन घडते. दुसरे पानिपत युद्ध, अकबराचा उत्तर भारतातील पराक्रम व मुघल राज्यविस्तार इत्यादीची सविस्तर माहिती दिलेली आहे.

क) तिसरा भाग

या भागामधील 'आईने' अकबरच्या कारभाराचे चित्र स्पष्ट करते. मात्र अबुल फझलने आपल्या लेख शैलीच्या मदतीने शासन प्रणालीमध्ये अध्यात्मवादाचा प्रभाव दर्शविला आहे, की ज्यामुळे हा ग्रंथ अधि कठीण मात्र रजक बनवतो. याच्या वेगळ्या स्वरूपामुळे हा भाग 'ऐन-ए-अकबरी' म्हणून ओळखला जा 'ऐन अथवा आईने' म्हणजे धोरण, कायदा, अकबराची सर्व धोरणे या भागामध्ये दिलेली आहेत. तिसऱ्या भागाचे पुन्हा पाच पोट भाग आहेत.

१) पहिला भाग

पहिल्या पोट भागामध्ये राजघराण्यातील खाजगी प्रशासन संबंधी ९० कायदे दिले आहेत व राणीबा (जनानखाना), स्वयंपाकघर (मुदपाकखान), विविध खाद्य पदार्थ, भाजीपाला, फळफळावाचे दर इत्यादी संबंधी माहिती आहे. याशिवाय चित्रकला, टांकसाळ, नाणी पाडण्याचे तंत्रज्ञान, लष्करी धोरण, तोफखाना, हत्ती, उंट, घोडदळ, बांधकाम, विविध प्रकारचे कामगार इत्यादी बाबत विस्तृत चर्चा केलेली आहे.

२) दूसरा भाग :

दुसऱ्या पोट भागामध्ये सेवक, त्यांची पदे, वेतन, अधिकार, जबाबदाऱ्या, कलाकार, साहित्यिक, संगीतकार, चित्रकार, 'नवरत्न दरबार' इत्यादी संबंधी सविस्तर माहिती दिलेली आहे.

३) तिसरा भाग :

तिसऱ्या पोट भागामध्ये अकबरकालीन महसुल पद्धती, महसुलविषयक धोरण, महसुल विभाग, महसुल अधिकारी, त्याचे वेतन, अधिकार, जबाबदाऱ्या, नियम आणि तत्कालिन भौगोलिक स्थिती, पिके, पाणीपुरवठा, मजुरी, शेतकऱ्यांची अवस्थावर चर्चा केलेली आहे.

४) चौथा भाग:

चौथ्या पोट भागामध्ये अकबराच्या सहिष्णू धार्मिक धोरणाची चर्चा आहे. भारतातील या काळातील हिंदुची धर्मशास्त्रे, तत्वज्ञान, सामाजिक चालीरिती, साहित्य, विज्ञान यासंबंधीची चर्चा करून अकबराने भारतामध्ये आपले सहिष्णू धार्मिक धोरण का? आणि कसे? राबविले याची माहिती दिलेली आहे.

५) पाचवा भाग :

या भागामध्ये फजलने अकबर बादशाहाचे संदेश एकत्र केले आहेत. अकबराची वैचारिक बैठक, पाचव्या भूमिका इत्यादी समजून घेण्यासाठी हा भाग महत्वाचा आहे.

६) अकबरनामाचे समालोचन :

गुण :

*अबुल फजल हा मुघलकालीन प्रसिद्ध दरबारी इतिहासकार होता. त्याचा अकबरनामा हा ग्रंथ ऐतिहासिक दृश्या मौलिक साधन आहे.

*अकबराच्या कारकीर्दीतील अतिशय महत्वाच्या घडामोडीचा स्वतः फजल साक्षीदार असल्याने त्याच्या लिखाणाला दुजोरा मिळतो. त्याच्या इतिहास लेखनात त्याची प्रखर बुद्धिमत्ता दिसते.

*तो दरबारी इतिहासकार असल्याने तत्कालीन अस्सल कागदपत्रे त्याने पाहिलेली होती आणि यासंबंधी त्याने विस्तृत लिहिली आहेत.

*पत्रव्यवहार, आदेश, महसुली कागदपत्रे, दरबारी नोंदीचा उपयोग त्याने आपल्या लिखाणासाठी केला असल्याने त्याच्या लिखाणाला दर्जा प्राप्त झाला आहे.

* त्याचे लिखाण प्राथमिक साधनांवर आधारलेला असल्याने मुघल प्रशासनाबाबत वस्तुनिष्ठ आणि तपशीलवार माहिती प्राप्त होते.

मर्यादा :

*अबुल फजल हा अकबराच्या दरबारातील दरबारी इतिहासकार, अधिकारी, अकबरचा सल्लागार आणि मित्र असल्याने त्याच्या लिखाणात काही मूलभूत स्वरूपाच्या मर्यादा आहेत.

*अबुल फजल हा एक अकबराचा निष्ठावान सेवक होता, तो स्वतः अकबराला परमेश्वराचे रूप मानत होता.

*अकबर व मुघलकालीन प्रशासनाची चांगली एकच बाजू फक्त मांडली आहे. दुसरी बाजू यामधून दिसून येत नाही.

*अकबराची आणि त्याच्या धोरणाची फक्त स्तुती करतो. अकबराची स्तुती करताना तो लिहितो की, "अकबर की आंख सूर्य के समान है। उसका हृदय सत्यान्वेषण के लिये गुणों की वेधशाला है। उसके ध्येय शुद्ध हैं। आकी बुद्धि पूर्ण है। वह प्रतिभा सम्पन्न है। उसमें अपार क्षप्राशीलता है। उसका हृदय शुद्ध है। उस पर सांसारिकता का कोई धब्बा नहीं है। इतने असंख्य गुण न जाने कैसे एक व्यक्ति में एकत्र हो गये हैं। मेरी भाषा में इतनी शक्ति नहीं है कि उसकी प्रशंसा कर सकूँ। उसके गुणों का ज्ञान केवल फारिश्तों को ही है।"

ब) गुलशन-इ-इब्राहिमी फिरिश्ता (सन १५५०-१६२३)

१) फिरिश्ताचे पूर्व चरित्र :

मध्ययुगीन मुस्लिम रियासतीचा फार्सी इतिहासकार म्हणून फिरिश्ता परिचित आहे. फिरिश्ताचे संपूर्ण नाव मुहमद कासिम हिंदू शाह उर्फ फिरिश्ता असे होते. 'फिरिश्ता' चा अर्थ देवाने पाठवलेला दूत असा मानला जातो. फिरिश्ताचा जन्म पश्चिम आशियातील कॅस्पियन समुद्र किनाऱ्यावरील आस्ताराबाद (इराण) येथे सन मुर्तजा याने गुलाम अलीची आपला मुलगा मिरान हुसैन याचा फार्सीचा शिक्षक म्हणून नेमणूक केली. त्यासोबत १५५० मध्ये झाला. बडिल गुलाम अली याच्याबरोबर तो भारतात आला. अहमदनगरचा निजामशाहा पहिला मूर्तजा याने गुलाम अलीची आपला मुलगा मिरान हुसैन याचा फारशीचा शिक्षक म्हणून नेमणूक केली. त्यासोबत फिरिश्ताचेही

शिक्षण झाले. मात्र त्याच्या वडिलाचा काही दिवसातच मृत्यू झाल्याने फिरिश्ताच्या वडिलांचे छत्र नाहीसे झाले. निराधार फिरिश्ताला मुर्तजा निजामशाहने आश्रय दिला. त्याचा सांभाळ केला. निजामशाहने आपल्या विश्वासातील एक सेवक म्हणून त्याच्याकडे पुढच्या काळात संरक्षण पथकाची जबाबदारी दिलेली होती. सन १५८७ मध्ये निजामशाहीत प्रचंड अराजकता निर्माण झाली. निजामशाहाचा मुलगा मिशन हुसैनने मुर्तजास पदच्युत करून स्वतःच गादी बळकावली. मात्र वर्षभरातच बंडाळी निर्माण झाली, हुसैनला पदच्युत केले. पुढे त्याचा खून झाला. फिरिश्ता निजामशाहीतील या सर्व घटनाक्रमात तटस्थ राहिला. अस्थिर राजकीय परिस्थितीत निजामशाहीतील अनेक कर्तबगार सरदार या वेळी विजापूरच्या आदिलशाहीत दाखल झाले. हे पाहून फिरिश्ताही विजापूरच्या दुसऱ्या इब्राहिम आदिलशाहाकडे गेला. आदिलशाहने त्याची फारशी दखल घेतली नाही. शिवाय पंथाने शिया असल्याने त्याला आदिलशाहीतील सुन्नी बाताबरण फारसे रुचले नाही. आदिलशाहीतील दिलावरखान नावाच्या अधिकाऱ्याने त्याला सैन्यात नोकरी दिली. फिरिश्ता पुढे आपल्या आयुष्याच्या अखेरपर्यंत विजापूरमध्येच होता आणि तेथेच त्याचा सन १६२३ मध्ये मृत्यू झाला. मिरान

२) गुलशन-इ-इब्राहिमीचे लिखाण :

आदिलशाहाच्या सैन्यात नोकरी करित असताना त्याच्याकडे मीर खूद (मीरखच्चाद) याने लिहिलेल्या 'राजतुस्सफा' या ग्रंथाची एक प्रत दिली गेली आणि सन १५९३ मध्ये भारतातील मुस्लिम राजवटीचा अधिकृत इतिहास लिहिण्यास सांगितले. इब्राहिम आदिलशाहच्या आज्ञेवरून त्याने विविध कामानिमित्त सिंध उत्तर प्रदेश, गुजरात, माळवा, बिहार इत्यादी प्रदेशांत प्रवास करत असताना त्याने त्या-त्या प्रदेशातील इतिहासलेखनास उपयुक्त अशा अनेक महत्त्वाच्या घटनांच्या नोंदी करून ठेवल्या. बहामनी राज्याचे विघटन होऊन निर्माण झालेल्या निजामशाही, आदिलशाही, कुतूबशाही, बरीदशाही आणि इमादशाही या पाचही शाह्यांचा इतिहास फिरिश्ताने लिहिला आहे. सन १६०६ मध्ये त्याने 'तारीख-इ-फिरिश्ता' अथवा 'गुलशन- इ-इब्राहिमी हा महत्त्वाचा ग्रंथ त्याने फार्सी भाषेत लिहून पूर्ण केला. 'गुलशन इ इब्राहिमी' अथवा 'तारीख- इ-नवरसनामा' या नावानेही तो ओळखला जातो. तत्कालीन ३५ हून अधिक संदर्भग्रंथांचा वापर यासाठी केला असल्याचे म्हटले आहे. अहमदनगरच्या वास्तव्यात त्याने मानवी वैद्यकाचाही अभ्यास केलेला होता असे त्याच्या इख्तियारात-इ-कासिमी अथवा दस्तूरुल अतिब्बा नावाच्या या ग्रंथातील वाग्भट, चक्र व सुश्रुत यांचा उल्लेखावरून दिसते. सन १७६८ मध्ये गुलशन इ-इब्राहिमी मधील सुरुवातीच्या प्रकरणांचे इंग्रजीत भाषांतर कर्नल अलेक्झांडर डोव्ह याने केले आहे. तर दक्षिणेकडील इतिहासविषयक प्रकरणांचे भाषांतर कॅप्टन जनिधन स्कॉट याने सन १७९४ मध्ये केले आहे गुलशन-इ-इब्राहिमीचे संपूर्ण इंग्रजी भाषांतर जनरल जे. ब्रिगज याने सन १८२९ मध्ये केले. ब्रिगजच्या इंग्रजी ग्रंथाचा मराठी अनुवाद डॉ. भ. ग. कुटे यांनी केला असून तो महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळाने सन १९८२ मध्ये प्रकाशित केला आहे.

३) गुलशन-इ-इब्राहिमीची मांडणी :

गुलशन-इ-इब्राहिमी या ग्रंथाची मांडणी प्रस्तावना व उपसंहार वगळता एकूण बारा प्रकरणांत केलेली आहे. फिरिश्ताने प्रस्तावनेमध्ये भारतात मुस्लिमांचा प्रवेश होण्या पूर्वीचा इतिहास अतिशय संक्षिप्तपणे मांडला आहे. अरबांची पूर्वेकडील यशस्वी घोंडदौड कशी झाली याचीही चर्चा केली आहे.

पहिल्या दोन प्रकरणामध्ये गझनी, लाहोर, दिल्ली येथील मुघलांसह इतर मुस्लिम राजवटींची माहिती आहे. प्रकरण तीनमध्ये दक्षिण भारतातील गुलबर्गा, विजापूर, अहमदनगर, बीदर, एलिचपूर, गोवळकोंडा या राजधान्या असलेल्या मुस्लिम रियासतींचा विस्तृत इतिहास आहे. चार ते दहा प्रकरणांत गुजरात, माळवा, खानदेश, बंगाल, बिहार, मुलतान, सिंध व काश्मीर येथील मुस्लिम राजवंशांची चर्चा केलेली आहे. अकरावे प्रकरण मलबारसंबंधी असून बाराव्या प्रकरणात हिंदुस्थानातील तत्कालीन संतमहंतांची माहिती आहे. उपसंहारात भारताची भौगोलिक, विशेषतः हवामानविषयक माहिती आढळते.

४) गुलशन-इ-इब्राहिमीचे समालोचन :

गुण :

गुलशन इ इब्राहिमी हा ग्रंथ विजापूरची आदिलशाही आणि अहमदनगरची निजामशाही यांच्याबद्दलचा अधिकृत इतिहास सांगणारा प्रसिद्ध ग्रंथ आहे. फिरिश्ता दोन्ही दरबारामध्ये नोकरीला असल्याने त्याला दरबारातील घटना, अधिकाऱ्यांची चांगली माहिती होती. दरबारी दफतरखान्यातील कागदपत्रे त्याला पाहता आली, त्याशिवाय त्याने इतर अनेक ग्रंथांच्या अभ्यास करून या ग्रंथाची मांडणी केली आहे.

ढरुतुदल :

डररररतलने आडलुतुडु गलुशन इ इडुरलरररररररुतुडु डलडुडुडुडुडु डुसुलरडु डलरुवतुडुडु इतुडुरलस कथन करतलनल कलरुडु डुलडुडुतु डुकरल केलेलुतुडु आरुडुतु. सुलतलनलरुडु डुरलकरुडु डुलंगतलनल तुडुलने अतुडुशुडुकुतुडु, खुडुतु डुलरुडुतुडु आणल वरुणनल डुललेलुडु आरुडुतु. वलरुडुडुनगर डुलडुरलरुडुडुडुडुल तुडुलरुडु डुडुडुडुडुडुडुडु असलुतुडुलने, तुडुलरुडुतुडु वलषडुडु ललखलणलतुडुन आकस डुलसतु. डुकुषुणुडुतुलल हलंडु डुडुडु आणल डुडुडुरलसडुडुडुडु अतुडुतु डुकुडुडुडु वरुणन केलु आरुडुतु. डुररररतलरुडु इतुडुडुरलस डुरलरुडु डुलनलल तर इडुरलरररर आडुललशलरुडु डुसुरल डुलरुडुतुडु हलंडु डुडुडुडुडुडु डुरशुडुडुडुडु उडुडु डुरलरुडुतु. खरुडु तर तु अतुडुशुडु डुलरुडुडुडु वृतुडुडुडु डुडुतु डुडु इतर डुडुडुडुडुडु डुलरुडुडुडुडुडु डुडुडु डुडुडु डुडुडु.